

Martti Rapola 80-vuotias

Sananjalan kolmastoista vuosikirja on omistettu professori MARTTI RAPOLALLE, Sananjalkaa julkaisevan Suomen Kielen Seuran ensimmäiselle esimiehelle (1929—1930) ja kunniajäsenelle, joka 10. marraskuuta täyttää 80 vuotta.

Martti Rapolan elämänura on yliopistomiehen: ensin — marraskuusta 1921 — suomen kielen dosenttina Helsingissä, sitten suomen ja sen sukukielten professorina Turussa 1924—1930 ja sen jälkeen suomen kielen professorina Helsingissä aina tammikuuhun 1957, jolloin hän täysinpalvelleena siirtyi, ei viisaan lepoon vaan tieteellisiin ja muihin kirjallisiin töihin. Siihen 36 vuoden rupeamaan, jonka Rapola on palvellut suomen kielen ylintä opetusta, sisältyy valtava määrä luentoja, seminaariharjoituksia, tenttejä, harjoitusaineiden, opintotöiden ja tutkielmien ohjausta ja tarkastusta. Harvalla yliopistonopettajalla on ollut niin raskas työtaakka kannettavana kuin Rapolalla. Suuri osa vielä nykyisestäkin oppikoulunuorisostamme saa äidinkielen opetusta Rapolan koulun käyneiltä lehtoreilta, ja hänen koulustaan on lähtöisin myös moni suomen ja sen sukukielten tutkija. Koulu on tunnetusti ollut tiukanlainen, mutta tiukkuus ei ole ollut äkeätä, vaan ystävällistä, joskin velvoittavaa.

Työhuoneessani Castrenianumissa on Rapolan perintönä hänen Helsingin-kautensa oppilasmatrikkeli: 12 kansiota tietoja Rapolan oppilaista aakkosjärjestyksessä Anja Aallosta Vilhelm Zilliacukseen asti. Niistä selviää henkilötietojen lisäksi muun muassa, mitä asioita ylioppilailla on ollut heidän käydessään professorin torstaisilla vastaanotoilla (jotka Rapola piti kotonaan Nervanderinkatu 11:ssä),

mitkä kysymykset kukin on saanut vastattavakseen kirjallisissa cum laude- ja laudaturtenteissa sekä kuinka professori on heidän vastauksensa arvioinut (asteikkona tutut a, a-, a-- ja i). Yhtä sääntillisiä ovat edeltäjäni muut kortistot: yhdessä ovat hänen 1930—1957 pitämiensä loppukuulustelujen arvosanat, toisessa selonteko hänen lukukausittain antamastaan opetuksesta ja kolmannessa luettelo hänen johdollaan Helsingin yliopistossa tehdyistä laudaturtutkimuksista, joita valmistui kuutisensataa.

Rapolan ensimmäinen tieteellinen tutkimus ”Muuan lainsuomentaja”, joka ilmestyi 1913 Hämmäläis-osakunnan albumissa Kaikuja Hämeestä numerossa VIII, oli lohjennut Abraham Kollaniuksen maanlainsuomennoksen kieltä käsitelleestä pro gradu -työstä. Esikoistutkimuksen aihe, Setälän oppilaalleen ehdottama, oli Rapolan tutkijanluonteelle erinomaisen sopiva. Vanhan kirjasuomen tutkimista Rapola on siitä pitäen kiinteästi harrastanut lähes kuusi vuosikymmentä. Tutkijantien alkutaipaleella harrastusten kärjessä olivat vanhan kirjakielen äänneopilliset ongelmat ja niihin usein kytkeytyvän ortografian selvittely. Aivan perusuonteisia teoksia ovat ”Äännehistoriallinen tutkimus Abraham Kollaniuksen lainsuomennosten kielestä” (1925) ja yliopisto-opintojen tarpeeksi kirjoitettu ”Suomen kirjakielen historia I” (1933); kummankin merkitys on ollut huomattava kaikelle fennistiikkaa käsittelevälle äännehistorialliselle tutkimukselle.

Vielä enemmän Rapola on ollut uranuurtaja kirjakielemme, vanhan ja uuden, sanojen vaiheiden valaisijana. Hän on analysoinut kirjasuomen sanojen ja sanueiden merkityksiä, käyttöyhteyksiä, etsinyt niiden pohjaa suomen murteista ja pyrkinyt selvittämään milloin, mitä teitä ja kenen toimesta ne ovat kirjakielemme tulleet. Rapolan ensimmäinen laaja sanahistoriallinen tutkimus ”Vanhan kirjasuomen *toimi* johdannaisineen” (1928) on hänen tutkimustekniikalleen tyypillinen: sitaattiaines on runsas ja sitaatit lukijan kannalta riittävän pitkät, abstrakteja määritelmiä on minimaalisen vähän, uusien merkitysvivahteiden kehkeytymisen syitä ei esitetä jyr-

kästi, vaan enimmäkseen viitteellisesti. Kyseinen tutkimus on tyyppillinen Rapolan kirjalliselle toiminnalle eräässä toisessakin mielessä, nimittäin syntyhistorialtaan: aihe on valinnut tekijän eikä päinvastoin. Tässä tapauksessa teeman alkusysäys tuli, Rapolan omaa kertomusta referoidakseni, seuraavalla tavalla:

Istuin Turun yliopiston kirjastossa lukemassa toimittamani Kollaniuksen maanlainsuomenoksen korrehtuuria, kun luokseni tuli muuan kirjaston virkailija jonkun ruotsalaisen tutkijan asialla. Tämä naapurimaan tutkija halusi tietää, mitä sana *toimi* merkitsee seuraavassa Hemminki Maskulaisen v. 1616 painetun kirjan kohdassa: ”Ja vaieka näitä caiekie ratki tyyni sana sanasta ei saatu Suomexi käättä suomen kielen ahtaudhen tähden: niin cuitengin virtten oikia ymmärys ja t o i m i on tallessa: niineuin sen oppined ja viisad miehed ymmärtävät”. — Ryhdyin sanan merkitystä selvittämään antaakseni oikean vastauksen. Takeruin työhön, joka vei aikaa parisen vuotta.

Kohtalo tai sattuma on puuttunut Rapolan aiheenvalintaan usein. Näin on saattanut syntyä artikkeleita, jopa teoksiakin. Kun Rapola syksyllä 1954 sattumalta tavoitti Lönnrotin Jakob Grotille 23. 5. 1847 lähettämän kirjeen kopion, jossa Lönnrot kertoo nähneensä Längelmäen kappalaisen Antti Wikmanin luona tämän monta sidettä käsittävän ruotsalais-suomalaisen sanakirjan, heräsi hänen uteliaisuutensa tuota Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon v. 1876 lahjoitettua, tutkimuksen unohtamaa käsikirjoitusta kohtaan. Aihe, josta Rapola arveli selviytyvänsä Virittäjän artikkelilla, vaati tilaa kokonaisen teoksen ja kirjoitusaikaa toista vuotta; kirja ilmestyi v. 1956. Tähän tutkimukseen, kuten Rapolan myöhäistuotantoon yleensä muutenkin, sisältyy runsaasti kulttuurihistoriallista taustatietoa, jota toisinaan annetaan varsin jännittävällä, persoonallisella tavalla.

Filologin iloa — jos vaivaakin — tuotti Rapolalle Skoklosterin kartanolinnan kirjastosta löytynyt Agricolan Uuden testamentin kappale, johon 1638 asetetun raamatunsuomennoskomitean jäsen Henrik Hoffman oli tehnyt runsaasti korjauksia. Vaikka Rapola ”mahdollisimman tarkoin” rajoitti tehtävänsä ”sen selvittämiseen, mikä on korjausprosessissa muuttunut ja miten”, siitä sukeutui van-

haa kirjasuomeamme monipuolisesti — ortografiaa, äänneoppia, muoto-oppia, syntaksia, osin sanastoakin — valaiseva tutkimus ”Henrik Hoffman, puristinen kielenkorjaaja” (1963).

Methodisesti mielenkiintoisia ovat ne Rapolan tutkielmat, joissa hän pyrkii määrittämään anonyymien tekstin kirjoittajan. Tällainen on esim. ”Suomettaren perustajien kirjoitukset lehden ensimmäisessä vuosikerrassa” (1947). Selvitettyään kirjoittajien kielenkäytön luonteenomaiset piirteet — ”kielelliset muuttujat” — hän näiden tunto-merkkien valossa paljastaa 1847-vuoden Suomettaren toimittajien osuudet. Sananjalassa v. 1969 julkaistussa artikkelissa ”Anonyymi Eurén” Rapola samaa määrittämismenetelmää käyttäen vie 14 vuosina 1856—1866 ilmestynyttä tekijännimeä vailla olevaa julkaisua Eurénin tiliin.

Rapolan monista muista kirjakieltämme koskevista julkaisuista tyydyn vain luettelonomaisesti mainitsemaan muutaman: Kolmen vuosikymmenen aikana tekemiensä havaintojen perusteella hän valmisti suomen kirjakielen keskeisen sanaston kronologiaa esittelevän, n. 4 000 sanaa käsittävän luettelon ”Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen” (1960). Luetteloan Rapola ei tietenkään ole tarkoittanut lopulliseksi — vaikka useimmat ensiesiintymäviitteet varmastikin osoittautuvat paikkansapitäviksi —, vaan väliaikaraportiksi, jonka tavoitteena on myös kiihottaa kirjasuomen tutkijoita jatkuvaan ensiesiintymätarkkailuun. Ensiesiintymävalikoimassa Agricolan osuus on ylivoimainen, 833 sanaa eli 21,2 %; tätä Rapola käsittelee erikoistutkielmassaan ”Agricolan panos nykysuomen sanastossa” (1959). Agricolan sanaston kansankielistä perustaa ja hänen uudissepitemiään selvittää laaja artikkeli ”Agricolan sanavarat” (1953). Molemmat viimeksi mainitut tutkielmat hieman uudelleen muokattuina sisältyvät tietolippaaseen ”Agricolan apajalla” (1962). Tietolipas-sarjassa ovat ilmestyneet myös yliopisto-opetuksessa tärkeä ”Vanha kirjasuomi” (1945, 2., uudistettu painos 1962) ja ”Suomenkielinen proosa Ruotsin vallan aikana” (1967, sama kuin 1964 ilmestyneessä Suomen kirjallisuus -teoksen II osassa).

”Kielitieteen asioista on ylen vaikeata kirjoittaa ns. suuren yleisön -tajuisesti”, kirjoittaa Rapola ja jatkaa: ”useimmiten joutuu toteamaan esittäneensä sellaista, mikä ei ole jaksanut kiinnostaa tai mitä ei ole voitu ymmärtää oikein.” Epäilemättä näin on, ja siksi perin harva kielentutkija — meillä ja muuallakin — on julkaisuillaan edes yrittänyt kääntyä muiden kuin kielitieteellisen koulutuksen saaneen lukijakunnan puoleen. Suuren yleisön lukutaidon Rapola on varmaankin ymmärtänyt oikein siinä, että hän on sille tarkoitettut artikkelikokoelmansa valinnut enimmäkseen kirjasuomen aiheista. Nämä kokoelmat ”Kieli elää” (1947), ”Risukoista riipomia” (1953) ja ”Kielen kuvastimessa” (1962) ovat asiapainoltaan sen luokan ”pakinoivia tutkielmia” (Rapolan oma määreilmaus Risukoista riipomia -teokseen), että niitä on paljon luettu maamme yliopistoissa suomen kielen arvosanojen kurssikirjoina.

Suuren palveluksen vanhan kirjakielen tutkimukselle Rapola teki julkaistessaan — hänelle ominaisella taidolla ja tarkkuudella — karkkulaisen Abraham Abrahaminpoika Kollaniuksen aikanaan 1600-luvun puolivälissä painamatta jääneet lainsuomennokset yli 500-sivuisena Suomen kielen muistomerkkejä -sarjan osana (1926). Suurelle yleisölle tarkoitettu taas on viehättävä kirjanen ”Lehtiä Mikael Agricolan raamatusta. Nykysuomenkielisten luettavaksi valikoinut ja tulkinnut Martti Rapola” (1957); toivottavasti se vihdoinkin opettaa ”nykysuomenkieliset” lukemaan Agricolaa oikein, ts. päästää meidät siitä sivistymättömän avuttomasta kirjaimenmukaisesta lukutavasta, jota paljon on jouduttu kuulemaan. Emerituksen kaunis lahja suomen kielen yliopisto-opetukselle on laaja ”Vanhan kirjasuomen lukemisto” (1959), oivallinen kommentein ja sanaselityksin varustettu tekstikokoelma Ruotsin vallan aikaista kirjasuomea Agricolasta Frosterukseen.

Täysinpalvelleena, kuten arkaistisen tyylikäs termi kuuluu, Martti Rapola otti harteilleen vanhan kirjakielen sanakirjan valmistustyön, työn joka kuului Setälän jo 1896 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle esittämään suureen sanakirjasuunnitelmaan. Mutta vuoteen

1956 mennessä kertyneet poimielmat osoittautuivat täydellisyyttä tavoittelevan tieteellisen sanakirjan tarpeisiin joko aivan kelpaamattomiksi tai parhaassa tapauksessa puutteellisiksi. Suurin osa Ruotsin vallan aikaista kirjallisuutta oli kokonaan sanastamatta. Rapolan oli apulaisineen aloitettava siis melkein alusta. Poimintatyö edistyi käsin suoritettuna sangen hitaasti, mutta mekaanisten kopiointilaitteiden tultua käyttöön on kokoelmia voitu nopeasti ja virheettömästi täydentää ja lisätä. Työn nykyvaihe antaa jo toiveita tämän merkki-teoksen valmistumisesta: miltei koko hakusanastosta on laadittu käsikirjoitusluonnokset, joita toimittajat parhaillaan muokkaavat lopulliseen asuun.

Rapolan työkentän toisena lohkona on ollut suomen murteet, etenkin niiden äännehistoria. Tutkijanuransa alkuaikoina Rapola keskittyi vokaalistoon, joka astevaihtelukysymysten ja paikallismurteiden deskriptioiden yhä hallitessa fennistiikkaa oli jäänyt aivan taka-alalle. Hän julkaisi huomiota herättäneen laajan teoksensa ”Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen *i*-loppuiset diftongit suomen murteissa” (1919—1920) ja niin ikään jälkitavujen vokaalista käsittelevät ”Pääpainottomain tavujen *a*-, *ä*-loppuiset vokaaliyhtymät suomen murteissa” (1922) sekä ”Pääpainottomiin tavuihin kehittyneiden pitkien vokaalien käsittely suomen itämurteissa” (1923) ynnä muutamia lyhyempiä tutkielmia. Vaikka murretiedot näiden töiden ilmestymisen jälkeen ovat moninkertaistuneet ja suuresti täsmentyneet, Rapolan vokaalitutkimukset eivät ole joutuneet unohdukseen. Niiden tulokset ovat edelleen varteenotettavia, ja niiden varaan moni myöhempi tutkija on voinut turvallisesti rakentaa.

Rapolan keskeisiä luentoaiheita aina 1940-luvun puoliväliin saakka oli suomen kielen äännehistoria. Tämä selvästi jäsennetty, mielenkiintoa herättävästi esitetty sarja oli luullakseni vahvin eväs, mitä Helsingin yliopisto 1930-luvulla tarjosi suomen kieltä pääaineena opiskelevalle. Luentosarja oli pitkä, tavallisesti kahden lukuvuoden mittainen, mutta syyttä suotta ei noilta luennoilta pois jääty. Opis-

kelijain toivomusta noudattaen Rapola päästi luentosarjan typistelmän v. 1945 julki monisteenä. Kun tämän 230-sivuisen monisteteoksen "painos" loppui, Rapola suorastaan pakotettiin — kesken vanhan kirjasuomen tutkimusten — valmistamaan luentosarjansa painokuntoon. Vajaan yhdeksän kuukauden herpaantumattoman uurasituksen tuloksena syntyi muistiinpanojen, julkaistun luentomonisteen ja kahden viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana ilmestyneen suomen murteita käsittelevän äännehistoriallisen kirjallisuuden pohjalta aivan uusi käsikirjoitus, joka valmistui painosta syksyllä 1966, tekijänsä 75-vuotispäiväksi. Emeritus-professorin 500-sivuinen teos "Suomen kielen äännehistorian luennot" ei ole pelkkä kompilaatio edellä mainituista lähdeaineista. Se sisältää myös uutta: uusia kannanottoja aikaisempaan tutkimukseen, uusia tutkimustuloksia, jopa uutta ainestakin. Erikseen on vielä syytä huomauttaa tekijän vireästä tyylistä; hän onkin pyrkinyt kirjoittamaan siten kuin on kuvitellut luennoineensa auditorion edessä.

Kurssikirjojen puutetta Rapola on korjannut muutenkin kuin äännehistoriallaan ja vanhan kirjasuomen esityksillään. Vuonna 1947 ilmestyi yliopistoluentoihin pohjautuva erittäin tervetullut tietolipas "Johdatus suomen murteisiin", josta 1961 ilmestyi toinen, uudistettu painos.

Martti Rapolan kirjallisten harrastusten kolmas kohde on eletyn ja kuvitellun menneisyyden kaunokirjallinen kuvaaminen. Varsinkin siitä lähtien, kun 1944 ilmestyi "Simpukankuori. Muisteltua — uneksittua kesästä ja ihmisestä", tuo harraste on ollut kiinteästi mukana tieteellisen työn rinnalla, ehkä — aluksi — jonkinlaisena virkistävänä katkona, myöhemmin yhä lujittuneena kiintymyksenä ohi kiittäneiden vuosien ihmisiin ja tapahtumiin. Simpukankuorta seurasi "Koivunporras. Vanha idylli" (1951), sitten H. C. Andersenin satujen suomennosvalikoima (1955), edelleen "Vaarin maisema. Elegistä tarinaa" (1959) ja vihdoin "Pelto jää taakse. Esseitä ja impressioita" (1965), jonka pääosissa, luvuissa "Maisema" ja "Matka",

on hyvin samanlainen vire kuin Koivunportaassa ja Vaarin maisemassa. Kaksi ensin mainittua ovat ilmestyneet uudistettuina painoksina myöhemmin (1969), ja "Vaarin maiseman" uudistetun ja lisätyn laitoksen käsikirjoitus odottaa kustantajan julki päästöä. Ja uutta on piakkoin tulossa — varmaankaan päivän sankari ei pahastu paljastuksesta: omaa lapsuutta ja sen miljöötä käsittelevä kuvaus, johon lopullisen sysäyksen antoi sukuarkistoon sattumalta tullut laaja kirjekokoelma.

Kielentutkija Martti Rapola on siis myös kirjailija. Hänen kaunokirjallisten tuotteidensa kieltä ja tyyliä ei ole vielä tutkittu. Niitä ei käsittääkseni voi tutkia erillään hänen muusta tuotannostaan: kielitieteellisistä esseistä, esitelmistä ja puheista (huom. erityisesti hänen SKS:n esimiehenä v:sta 1947 pitämänsä puheet), mielenilmaisuista (esim. toistakymmentä Rapolanharjun ja tienoon muun muinaismaiseman säilyttämisen puolesta kirjoitettua artikkelia ja puheenvuoroa), ei edes tutustumatta hänen tutkimustensa tyyliin. Tulevan tutkimuksen kiintoisa tehtävä on paljastaa mm. Rapolalle luonteenomainen lauserytmi, hänen kuvakielensä erityispiirteet, hänen kielensä ilmeinen sääksmäkeläinen väri, hänen kulloisetkin suosikkisanansa ja -ilmauksensa.

Suhdettaan kaunokirjallisuuteen Rapola on tilittänyt julkisesti silloin tällöin, esim. SKS:n juhlatilaisuuksissa pitämässään puheissa ja julkistetuissa haastattelulausunnoissa. Jäljennän tähän lyhyen referaatin siitä, mitä Rapola mainitsi minulle syksyllä 1955 keskustellessamme:

Luen — tai yritän lukea, mutta usein jää kirja kesken. Se antaa niin vähän, se ei 'ylläpidä'. Minua tosiaankin huolestuttaa vaikutelma, jonka jatkuvasti saan aikamme suhtautumisesta kaunokirjallisuuteen: sitä ei käsitetä hengen ravinnoksi, ei rakennekseksi vaan — ajanvietteeksi. Syytä on sysissä jos sepissäkin. Lukija vaatii sitä, mitä ajan henki on opettanut vaatimaan: nautintoa, mukavuutta, unohdusta. No niin, lienen vanhanaikainen kun käsitän kirjallisuudella olevan muutakin tekemistä kuin ajan tappaminen. Mutta on kai sen tehtävä ensi sijassa ihmisen herättäminen, henkisten voimien kirvoittaminen, evästäminen elämän vakaviin ratkaisuihin.

Lukisin mielelläni runoja. Ennen vanhaan luulin ymmärtävänikin runoutta, en enää. Minun 'vanhanaikaisessa' runossani oli enemmän laulua ja — mieltä. Moderni runo on eksynyt johonkin kauas ulottuviltani. Ja tiedän, että minun tapaisiani 'vanhanaikaisia' on muitakin.

Kaunokirjallisissa teoksissa ja lyhyemmissä lastuissa näkyy Rapolan viehtymys muuhunkin taiteeseen, eritoten musiikkiin, jonka piiristä hän on saanut tyyliinsä persoonallista väriä; tästä on aikaisemminkin huomautettu (Rafael Koskimies). Musiikki on, kaunokirjallisuuden ohella, suonut hänelle tervetullutta virkistystä yliopisto-opetuksen ja tutkimustyön lomaan. Tätä juhlistavamme kuvaan olennaisesti kuuluvaa seikkaa ei ole syytä kokonaan jättää syrjään sellaisestakaan artikkelista, jossa pääpainon saa tiedemies ja yliopistonopettaja Rapola. Harrastus on peräisin harvinaisen musikaalisesta lapsuudenkodista, jossa oli oma kvartettkin. Ehkä onkin puhuttava ei harrastuksesta vaan rakkaudesta musiikkiin; tuon rakkauden tunnustuksista kenties vaikuttavin sisältyy hienoon impressionistiseen sarjaan "Rippi sisarelle" (kokoelmassa Peltto jää taakse). Aktiivinen musisointi loppui v. 1919: alttoviulu paloi Rapolan tulipalossa, eikä uutta tullut silloin hankituksi, koska kaiken ajan vei väitöskirjan viimeistely. Ylioppilasaikoinaan Rapola kuului YL:ään, jossa lauloi I bassoa. Hän oli mukana sillä YL:n kesäkuoron konserttimatkalla v. 1912, joka oli suunnattu Karjalaan mutta joka katkesi Kymijoessa Mankalan koskessa sattuneeseen järkyttävään onnettomuuteen: kaksi kuoron jäsentä ja yksi venemiehistä hukkui koskea laskettaessa. Rapola oli siinä veneessä, jonka aallot nielaisivat; hänen auttajansa sai keisarillisen hengenpelastusmitalin. Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana, kun sinfoniakonsertitkin ovat jääneet — kuvaavaa kyllä, aluksi siksi, ettei ollut aikaa seistä jonottamassa kausilippuja —, kosketus musiikkiin on käynyt radion ja äänilevyjen kautta.

Rapolan taiteilijakuvaan kuuluu myös maalausharrastus — sekin heijastuu hänen kaunokirjallisista tuotteistaan, ei vain teemoista

vaan tyylistäkin. Sallittaneen muistelus siitä, milloin ja missä ensi kerran näin kunnioitetun opettajani piirtämispuuhissa. Se tapahtui Selkin ja Paatenen harmaan kauniissa, lumisissa kylissä tammikuussa 1944, jolloin Rapola teki esitelmämatkan muutamiin Karhumäen—Maaselän suunnalle sijoitettuihin joukko-osastoihin. Nuo piirrookset tulivat mieleen, kun tämän vuoden elokuun ensimmäisenä näin Sääksmäen Soljalan päiväkirjassa huvilan isännän Martti Rapolan tekemän kauniin piirroksen ”Reposaaren hotellista”, jonne hän juuri hiljakkoin käydessään lapsuutensa maisemissa Porin seudulla oli poikennut nauttimaan sikäläistä maan kuulua siikasoppaa.

Mielelläni lopettaisin syntymäpäiväonnittelut päivän sankarin omiin mietteisiin. Niitä kootessani — esseistä, ”pakinoivista tutkielmista”, juhlapuheista, esitelmistä, lausunnoista, tervehdyksistä, muistosanoista ja onnentoivotuksista, muistelmanluonteisista kuvauksista, poleemisista puheenvuoroista — olen vasta huomannut, miten monella taholla Rapolan ajatukset ovat askarrelleet ja miten usein niitä yhdistää sama eleginen pohjavire, joka ei tunnu kuvittelulta vaan koetulta.

Joku toinen, varmasti Martti Rapola itsekkin, olisi valinnut toisin. Oma valikoimani on tässä.

Tyyli on vakava asia. Se on tärkeä asia, jonka puuttuessa koko henkinen ilmaus ja elämä näivettyy. Kuvittelemme sitä muodoksi, mutta se ei ole m u o t o a, se on asiaa. Vakaumukseni mukaan tyyli on taito ja ominaisuus, jota vain vähän ja perifeerisesti voidaan oppia ja opiskella muulla tavoin kuin pyrkimällä a s i o i d e n ytimeen: elämällä yhtä paljon sydämellään kuin päällään. — — Voimme opettaa kieltä, sen käyttöä ja vivahteita ja näiden arvoa, sen historiaa, sen merkitystä yksilölle ja kansalle — näitä asioita voidaan opettaa. Mutta tyyli on lö y d e t t ä v ä. Se meidän on elettävä sisältä käsin, omasta itsestämme. Tyylin löytäksemme meidän on uskallettava lähestyä ihmistä itsessämme, ihmistä lähimmäisessämme. (”Sivustakatsoja”-sikermästä kokoelmassa ”Pelto jää taakse”)

Maailma kerta kaikkiaan on sellainen kuin se on, ja kukin kokee

sen ja sen osaset, ihmisen ja luonnon, omalla tavallaan. Maalarikin on mikä hän on. Hän pysähtyy tuohon, missä sinun, tokko kenenkään muunkaan silmä näki mitään merkillistä. Mutta kuvaan tuli, jos tuli, se minkä maalari aiheessansa näki — siihen tuli kappale häntä itseään, maalaria. ("Koivunportaan" uudistetun painoksen johdannosta)

Puolentuhannen vuoden kuluttua jälkeläisemme vuorostaan näkevät meidän kirjallisissa peruissamme samat tyylin päälaajat, hyvän ja huonon. Käsille otettuna toinen karisee kuin hilttyynyt kirjan lehti, mutta toinen elää ja vaikuttaa edelleenkin elävän luovalla voimalla. Näin ei sekään, ei edes Agricolan kirjoittama, minkä me nyt torjumme vanhana, kauttaaltaan olekaan "vanhaa". Siinäkin moni kohta, olkoon vaikka vain pirto siellä täällä, elää — kukaties versoo kohti uutta elämää. ("Jouluhimmeli" 1957)

On hyviä, on huonoja iskusanoja. Hyvä iskusana on herkkä muuttumaan vastakohdaksensa. Huonoiksi iskus sanat muuttuvat ajattelematomasti tai sen pahempi vilpillisesti käytettyinä, kun niillä pyritään kattamaan sellaista, mikä niiden alaan ei oikeutta myöden kuulu. Aikamme saostuneessa henkisessä ilmapöyrissä on tästä riittävästi esimerkkejä. (SKS:n esimiehen avauspuheesta 16. 3. 1952)

Sota — sanotaan — on avannut silmämme näkemään maailman inhassa valheellisuuudessaan, yksilöt ja kansat ulkopuolisessa turvattomuudessaan, lähimmäisenrakkauden, oikeuden ja totuudenkin arvonsa ja merkityksensä menettäneinä. Laajojen ihmiskunnan ryhmien keskuuteen on levinnyt suuri katkeruus, suuri kyynisyys kuin tulivuorenpurkauksesta valunut, jähmettävä laava. Ihmiskielen yleisimmät sanat kaikuvat korviimme onttoina ja kätteettomina, ketään liikuttamattomina, ketään vakuuttamattomina kielen kivettyminä, joihin uskotaan vain petos- ja propagandamielessä tartuttavan. Lie-neekö maailmassa milloinkaan aikaisemmin vaeltanut sellaista uskon- sa menettäneiden, päivästä päivään suuritta illuusioitta kurkotta- vien ihmisten määrää kuin meidän aikanamme. (SKS:n esimiehen avauspuheesta 16. 3. 1955)

Surullinen tosiasia nähdäkseni on, että sitä mukaa kuin opillinen koulutus maassamme on yleistynyt ja tungos korkeakoulujen ovilla lisääntynyt, sitä mukaa on innostus tietämyksen syventämiseen humanististen tieteiden alalla laimentunut, ja lahjakkaimpien nuorten pyrkimykset ovat suuntautuneet toisaalle, sanottakoon käytännöllisempiin ja tuottavampiin tavoitteisiin. Kielessä, joka luo ajatuksen ja korottaa ihmishengen, nähdään yleisesti vain kommunikaation väline. — — Toivon, että kansaamme itsenäisyyteen kasvattava koululaitos, keskuudessamme tehtävä vapaa sivistystyö, korkeampi kulttuuri tieteineen, kirjallisuuksineen ja taiteineen, tämä kaikki samaan — ihmisyyteen — tähdäten lopultakin tasoittaa ajassa kamppailevat vastakohtaisuudet ja asettaa eetilliset arvot, kansakunnalliset niihin luettuina, niille kuuluvaan kunniaan. (SKS:n esmiehen avauspuheesta 16. 3. 1967)

P E R T T I V I R T A R A N T A